

ПАТРІОТИЧНА СТРАТЕГІЯ ЛОКАЛЬНОГО ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ: ІНСТИТУЦІЙНІ ТА МОТИВАЦІЙНІ ЗАСАДИ

PATRIOTIC STRATEGY OF LOCAL POLITICAL DEVELOPMENT: INSTITUTIONAL AND MOTIVATIVE FUNDAMENTALS

Філатов Б.А.

*доктор політичних наук,
міський голова міста Дніпро*

Вивчаються цінності громадянської співпраці та політичної довіри, які стають вкрай важливими на всіх рівнях функціонування політичної системи – від національного до локального. Робиться уточнення інституційного значення локального або місцевого патріотизму та вказуються умови остаточно уникнення негативних конотацій, пов'язаних з цими поняттями. Розкриваються приклади локального патріотизму в Україні, який набув чіткого прояву діяльності волонтерського руху, інститутів місцевого врядування, локальних політичних партій тощо. Встановлюється потреба визначення основних оптимальних форм інституційного втілення локального патріотизму та ключових напрямків розвитку майбутніх політичних структур. Обговорюються визначення інституційної спроможності патріотичних політичних сил на локальному і регіональному рівнях, їх здатності запропонувати перспективи інноваційного розвитку місцевим громадам у післявоєнний період. У статті використані актуальні методичні засоби сучасної політології (структурно-функціональний та ретроспективний) та загальнологічні методи (аналітичний, синтетичний). З'ясовуються політичні наслідки патріотичних уподобань для формування окремої локальної політичної ідентичності як чинника суперництва між поселеннями. Досліджуються чинники, які формують патріотичну електоральну конфігурацію, а також пов'язані з партійними уподобаннями та ідеологічними концепціями. Розкрито значення умов сучасного урбаністичного розвитку як тенденції для підтримки патріотизму, що можуть проявляти відносно дрібні групи на периферії великих міст. Виявляється значення розвитку сталих демократій щодо появи стереотипів щодо інституційного втілення місцевого патріотизму. Встановлено специфіку різних підходів до стратегічного бачення розвитку патріотизму локальних спільноти. Досліджуються дані про місцевий патріотизм, які дозволяють говорити, що певна територія з більш або менш схильною до реалізації патріотичної політичної альтернативи та її інституційних втілень. З'ясовуються такі риси потенційних авторів патріотичних політичних стратегій на локальному рівні, як гнучкість у питаннях взаємодії з цінностями ідейного націоналізму. Вивчено актуальність місцевого патріотизму для сучасної України в контексті вирішального розриву з пострадянським періодом та домінуванням колоніальної російської культури. Зроблено висновок про етапи обговорень патріотичними політичними силами та громадськими організаціями локального рівня уточнення своїх ідейних та прагматичних позицій і цілей.

Ключові слова: патріотична політична стратегія, патріотична політична альтернатива, патріотичні політичний консенсус, громадянське суспільство, політичні інститути.

The values of civic cooperation and political trust, which are becoming extremely important at all levels of the political system, from national to local, are being studied. The institutional significance of local or local patriotism is clarified and the conditions for the final avoidance of negative connotations associated with these concepts are indicated. Examples of local patriotism in Ukraine, which has become a clear manifestation of the activities of the volunteer movement, institutions of local government, local political parties, etc. are revealed. The need to determine the main optimal forms of institutional implementation of local patriotism and key directions of development of future political structures is established. The definition of the institutional capacity of patriotic political forces at the local and regional levels, their ability to offer prospects for innovative development to local communities in the postwar period are discussed. The article uses current methodological tools of modern political science (structural-functional and retrospective) and general methods (analytical, synthetic). The political consequences of patriotic preferences for the formation of a separate local political identity as a factor of rivalry between settlements are clarified. Factors that shape the patriotic electoral configuration, as well as related to party preferences and ideological concepts, are studied. The significance of the conditions of modern urban development as a tendency to support patriotism, which can be shown by relatively small groups on the outskirts of large cities, is revealed. The importance of the development of sustainable democracies in the emergence of stereotypes about the institutional embodiment of local patriotism is revealed. The specifics of different approaches to the strategic vision of the development of patriotism of local communities are established. Data on local patriotism are studied, which allows us to say that a certain territory is more or less inclined to implement a patriotic political alternative and its institutional incarnations. Such features of potential authors of patriotic political strategies at the local level as flexibility in issues of interaction with the values of ideological nationalism are clarified. The relevance of local patriotism for modern Ukraine in the context of a decisive break with the post-Soviet period and the dominance of colonial Russian culture is studied. The conclusion is made about the stages of discussions of patriotic political forces and public organizations of the local level to clarify their ideological and pragmatic positions and goals.

Key words: patriotic political strategy, patriotic political alternative, patriotic political consensus, civil society, political institutions.

Постановка проблеми. В умовах зовнішньої агресії проти України як ніколи раніше актуалізується потреба внутрішньої консолідації українського суспільства. Цінності громадянської співпраці та політичної довіри стають вкрай важливими на всіх рівнях функціонування політичної системи – від національного до локального. Водночас у вітчизняній науці та політичній практиці продовжує існувати тенденція оцінки патріотизму переважно в культурній та ментальній площині. Натомість на часі є потреба в уточненні інституційного значення локального або місцевого патріотизму. Також слід остаточно уникнути негативних конотацій, пов'язаних з цими поняттями. Розвиток України після Євромайдану, а особливо в період широкомасштабної агресії північного сусіда дає змогу переконливо стверджувати, що патріотизм в Україні отримав вагоме інституційне втілення і на місцевому рівні. Він давно вже подолав «старорадянські» визначення, пов'язані з поняттями містечковості та відсталості, обмеженості тощо. Локальний патріотизм в сучасній Україні набув чіткого виразу в діяльності волонтерського руху, інститутів місцевого врядування, локальних політичних партій тощо. Ці явища не лише не суперечать загальнодержавному патріотизму, але й доповнюють його. Існує потреба визначення основних оптимальних форм інституційного втілення локального патріотизму та ключових напрямків розвитку майбутніх політичних структур. Означене питання є на часі в умовах очищення сучасної України від політичних сил, які запламували себе співпрацею з окупантами та агресорами. Також політико-інституційний зміст патріотизму видається актуальним в контексті об'єднання громадян на «дополітичному» рівні. Першочерговою потребою є визначення інституційної спроможності патріотичних політичних сил на локальному і регіональному рівнях, їх здатності запропонувати перспективи інноваційного розвитку місцевим громадам у післявоєнний період.

Аналіз публікацій. Сучасні зарубіжні науковці досить глибоко розробляють проблему локального патріотизму на основі міждисциплінарного підходу. Зокрема, Ч. Блатберг здійснює нариси практичної філософії в контексті патріотичних розробок [2], М. Крейго надає увагу пріоритетам консервативної партії в контексті місцевого патріотизму як компоненту дискурсу про децентралізацію [3], Ф. Рекехо вивчає кейс націй-меншин на тлі понять космополітичної справедливості і прав меншин [4], Л. Моланд аналізує патріотизм, національність, космополітизм у вченні Гегеля про політичну ідентичність [9], А. Палумбо проводить диференціацію патріотизму і плюралізму у постнаціональній політиці [10], М. Соневицька зіставляє патріотизм і справедливість у глобальному вимірі [12], К.-Ч. Тан розкриває значення космополі-

тизму, націоналізму і патріотизму [13], Х. Варден розглядає патріотизм, бідність і глобальну справедливість [14]. Водночас необхідним подальше дослідження інституційних втілень політичного патріотизму та впровадження його принципів у розбудову місцевих громад.

Метою статті є виявлення змісту політичної стратегії локального врядування на патріотичних засадах. Завданням статті є розкриття конкретних інституційних форм втілення стратегії адаптивного інноваційного розвитку для місцевих громад.

Основний зміст

Традиційне етнологічне тлумачення патріотизму пов'язане із особливими емоціями населення до певної місцевості. При цьому характерною є диференціація з представниками інших громад. Політичні наслідки таких уподобань – це формування окремої локальної політичної ідентичності як чинника суперництва між поселеннями. В аналітичному матеріалі «Німецької хвилі» щодо змісту місцевого патріотизму в сучасній Німеччині стверджується, що «суперництво, що виникає через місцевий патріотизм, часто включає сусідні міста: Майнц проти Вісбадена, Франкфурт проти Оффенбаха або Дортмунд проти Гельзенкірхена, і це лише кілька прикладів» [7]. Саме неприципові локальні розбіжності стають основою для широкого патріотичного консенсусу.

Поширене значення поняття «локального патріотизму» нерідко позначається як дотримання певних звичаїв та поведінкових стереотипів. Серед іншого, воно стосується питань харчування. У цьому випадку вони не несуть конфліктного змісту. В аналітичній розвідці йдеться, що «місцевий патріотизм можна відчутти за межами традиційних ворожнечі між сусідніми містами. Німеччина сповнена невидимих кордонів між неофіційними областями. Заправка, яку ви вибираєте для свого картопляного салату, є лише однією з них: ви можете заправляти бульйон лише оцтом або лише майонезом» [7]. Наведене дає змогу зрозуміти, що патріотична локальна ідентичність має швидше соціетальну, ніж ідеологічну природу.

Політичні наслідки місцевого патріотизму, тим не менше, є більш далекосяжними. Вони формують певну електоральну конфігурацію (базу потенційних виборців), а також пов'язані з партійними уподобаннями та ідеологічними концепціями. Водночас місцевий патріотизм вимагає прояву в інституційному середовищі. Німецькі аналітики місцевого патріотизму стверджують, що «серед німців все ще точаться запеклі дебати щодо легітимності відкрито та відкрито пишатися своєю країною, особливо у світлі Другої світової війни, Голокосту чи геноциду Намібії, і це лише деякі історичні події. Але хоча прояви національної гордості – особливо на публіці – багатьом вважаються переплетеними з ультраправами,

регіональний патріотизм сприймається як більш достовірний спосіб висловити прихильність до певного місця і здебільшого вважається привабливою рисою» [7].

Більш «високим» рівнем прояву місцевого патріотизму, який отримує політико-інституційну конфігурацію, стає ціннісний критерій належності до певної спільноти. В умовах сучасного урбаністичного розвитку тенденції до підтримки патріотизму можуть проявляти відносно дрібні групи на периферії великих міст. Сучасні вчені аналізують причини та наслідки патріотичної орієнтації маргінальних спільнот. Як зазначає австралійський дослідник Пол Ештон, «місцевий патріотизм виник в Австралії в передмісті з середини ХІХ ст. У двадцятому столітті під впливом прогресизму це була популістська реакція нових передмість та муніципалітетів на державну владу та політичне та культурне домінування міста. Пропагуючи місцеве як якір для ланцюга національного та імперського буття і як місце, де відновлювався моральний капітал, місцевий патріотизм парадоксальним чином підніс зв'язки громади та місцевості понад усе. Він також демонстрував «реакційний модернізм», який охопив нові технології, прагнучи зберегти традиційні цінності, пов'язані з землею та британським спадком» [1]. Отже, патріотична стратегія мегаполісу має враховувати різноманітні «мікроідентичності» в урбаністичному середовищі. Це стосується й просування місцевих патріотичних альтернатив політичних рішень.

Попри укорінення патріотичної політичної ідентичності в цінностях локального рівня, політико-інституційні наслідки місцевого патріотизму ґрунтуються на прагматичних засадах населення певних урбанізованих територій. В контексті патріотичної політичної стратегії локальної громади ці уявлення та орієнтації стають визначальними для діалогу влади і громади як політико-культурні орієнтації громадян. П. Ештон вказує, що «в основі місцевого патріотизму в Австралії лежить особистий інтерес, який керується ексклюзивізмом, антиурбанізмом і «класовим карантинном». Хоча його значення було відносно недовгим, воно залишалася переконливим в австралійській політичній культурі» [1].

Дослідне проникнення до природи місцевого патріотизму здійснювалася, серед іншого, через зміну призми сприйняття суб'єкта дослідження. Національні школи етнології пропонували різні причини та наслідки проявів локального патріотизму як політичної ідентичності. Різні наукові школи визначали вплив модерну як типу свідомості та модернізму як політичного принципу на патріотичні уподобання. Протягом розвитку сталих демократій з'явилися стереотипи щодо інституційного втілення місцевого патріотизму. Зокрема, сформувалися американський та німець-

кий вектори тлумачення цього явища. Прикладом слугує позиція дослідниці Мартіни Кельбл-Еберт, яка надає детальну реконструкцію не лише історичної послідовності подій упродовж ХХ століття, а й особистих думок, емоцій та мотивів залучених вчених та соціального контексту їхнього дослідження. Вона показує, що відбулося раптове відновлення зв'язків німецьких дослідників із міжнародною науковою спільнотою, зокрема з більш прогресивними американськими дослідниками, після приблизно двадцяти п'яти років наукової ізоляції під час початку Другої світової війни та її наслідків [6].

Наявність різних підходів у сучасному світі до тлумачення національної належності та зобов'язань громадян перед державою сформуливали особливості ставлення до патріотизму як детермінанти політичної поведінки. Те, що в німецькій традиції вважалося затвердженим та зрозумілим, в романській традиції мало зовсім інший зміст. Звідси можна говорити про різні підходи до стратегічного бачення розвитку патріотизму локальних спільнот. Японські вчені Х. Саюрі та Т. Таджі зазначають, що «патріотизм Шульце-Наумбурга ґрунтувався не лише на антиіндустріалізації, а й на пруському націоналізмі, що виявляється як прагнення до об'єднання німецького народу й відновлення національних зв'язків. Жаннере прийняв цю концепцію місцевого патріотизму, хоча його почуття національності було швейцарсько-романським, що було антагоністичним Пруссії Шульце-Наумбурга» [5]. Це вказує на розбіжності в оцінці бажаного та дійсного в очікуваннях від патріотичної політичної поведінки.

На сучасному етапі існує тенденція до інтерпретації емпіричних проявів патріотизму. Що більш локальними є ці прояви, то більш безпечнішими є бачення перспектив розвитку патріотичного руху в локальній спільноті. Дані про місцевий патріотизм дозволяють говорити, що певна територія з більш або менш схильною до реалізації патріотичної політичної альтернативи та її інституційних втілень. Згідно з інформацією цифрового мовного довідника, в розділі «патріотизм» проти «націоналізму» «існують мільйони державних службовців, а також мільйони тих, хто віддає свій час на користь своєї країни. Індивідуальні прояви гордості, такі як демонстрація американського прапора вдома, також є прикладом патріотизму» [11].

Національні інтерпретації локального патріотизму можуть бути тісно пов'язані з історичною пам'яттю. Тому патріотична політична стратегія локальної громади не може суперечити загальнонаціональним символом та ідеям. Згідно з довідниковими даними, «слово патріотизм вперше згадується на початку 1700-х років. Цікаво, що до 1770-х років слово патріот могло означати «члена

руху опору, борця за свободу», зокрема тих, хто воював проти британців у війні за незалежність – асоціації, які зберігаються і сьогодні» [11].

Загальна мета патріотичного формування локальної стратегії розвитку спирається на позитивні конотації та звичні зразки добробуту та успіху. В сучасному світі добробут громади – це також сукупність позитивних очікувань в контексті загальних настанов функціонування і розвитку суспільства споживання. «Американоцентричний» мовний довідник з цього приводу переконливо стверджує наступне: «патріотизм загалом має позитивний відтінок. Він використовується для різних позитивних настроїв, ставлення та дій, пов'язаних із любов'ю до своєї країни та служінням великому благу всього її народу» [11].

Важливим завданням сучасних творців патріотичних політичних стратегій на локальному рівні є гнучкість у питаннях взаємодії з цінностями ідейного націоналізму. В кожній державі ідеологічні пріоритети нації мають різний прояв та рейтинг. Перебільшенням є ототожнення патріотизму і націоналізму в його партійно-ідейному втіленні. Очевидно, що націоналістичні тлумачення не можуть бути покладені до консенсусної патріотичної локальної стратегії. В політичному середовищі США «націоналізм загалом має негативний відтінок. Він використовується для політичних ідеологій і рухів, які є більш екстремальними та виключними любов'ю до своєї країни – за рахунок іноземців, іммігрантів і навіть людей у країні, які не вважаються належними якимось чином, часто за расовими та релігійними ознаками», вказують автори одного з найбільших цифрових словників англійської мови [11].

Багато сучасних науковців та політичних діячів намагаються представити патріотизм як певний ірраціональний потенціал, який може бути задіяний для досягнення політичних і соціальних цілей. В контексті патріотичної політичної стратегії патріотизм – це мотивуючий чинник для інноваційних перетворень в громаді. Тому як чинник ухвалення рішень і планування він повинен мати цілком раціональну природу. Однак, як зауважує авторитетний оглядач «National Affairs» професор Вілфред МакКлей, «патріотизм, правильно зрозумілий, також має прагнення за своїм характером, з сильною екзальтацією, що міститься в його природі. Так, це цілком природне почуття, чий первинні вимоги до нашої душі ми заперечуємо на свій страх і ризик. Але ми не можемо задовольнитися нею в початковій формі, в якій вона дана. Ми повинні працювати над нею, удосконалювати її та підносити її, якщо хочемо перетворити її на засіб, за допомогою якого ми зможемо прагнути «жити відповідно до найкращого в нас» [8].

Співвідношення універсальних та локальних емпіричних проявів патріотизму формує своє-

рідну проєкцію політичної стратегії розвитку локальної спільноти та доповнює своїми образами та смислами загальнонаціональний проєкт успіху. Для сучасної України це є дуже актуальним в контексті вирішального розриву з пострадянським періодом та домінуванням колоніальної російської культури. Як зазначає В. МакКлей, «патріотизм в американському контексті – це складна мережа ідеалів, настроїв і лояльностей, що перетинаються. З моменту свого заснування Америку часто розуміли як втілення ідеї, абстрактного та амбіційного твердження про самоочевидні істини, які стосуються всього людства. У цій точці зору, безперечно, є частка правди, але зосередження на ній виключно ігнорує дуже природні та конкретні аспекти американського патріотизму: наші спільні спогади про унікальні тріумфи, жертви та страждання нашої нації, а також наші унікальні традиції, культуру та землі. Ці два типи американського патріотизму, безсумнівно, перебувають у напрузі, але напруга була значною протягом усієї нашої історії; Універсальні ідеали нашої нації поєднувалися з місцевими та особливими настроями американців і отримали їхню силу» [8].

Таким чином, формування локальної патріотичної стратегії розвитку вимагає уваги до етнополітичної ретроспективи кожної окремої спільноти та її загальнонаціонального тла. Важливим є раціонально-критичний підхід до змісту інновацій, які будуть втілювати патріотично ідентичність. Звідси надважливим є патріотичний консенсус, відкриті обговорення та колегіальне затвердження патріотичної політичної стратегії.

Висновки

Патріотична політична стратегія згідно з досвідом багатьох держав світу визначається як сукупність цілеспрямованих кроків щодо розбудови дієздатної та інноваційної громади як політичної спільноти. Передусім ідеться про підвищення політичного залучення громадян, формами якого можуть бути обговорення проєктів інноваційного розвитку, висування вимог та політичних пропозицій. Етапами патріотичної політичної стратегії для локальної громади є інституалізація патріотичного політичного середовища, його консолідація та висування патріотичних політичних альтернатив до порядку денного інститутів публічної влади та врядування. В рамках цих етапів патріотичні політичні сили та громадські організації локального рівня мають провести обговорення щодо уточнення своїх ідейних та, головне, прагматичних позицій і цілей. Також необхідним є «інвентаризація» прибічників та перевірка мобілізаційного потенціалу патріотичної громади. Також доречним є консенсус на затвердження символічних та брендових аспектів локального патріотичного руху та його основних аспектів та при-

оритетів. Очевидним є необхідність узгодження положень та цілей патріотичних сил з потребами та пріоритетами регіональної влади та загальнодержавних інститутів політичного врядування. Доречною є координація патріотичних політичних альтернатив з позицією суміжних локальних спільнот. Патріотична політична стратегія громади – це втілення ініціативності політично

активних громадян та лідерів громади. Ця активність покликана закласти політичний фундамент для сталого розвитку поселень відповідно до найвищих європейських та світових стандартів. Перспективою подальшої розробки проблеми, порушеної в даній статті є розгляд патріотичних політичних рішень в рамках демократичного політичного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ashton P. «The spirit of local patriotism»: progress and populism in Sydney's northern suburbs in the 1920s. *Journal of Australian Studies*. 2010. 34:2. 163-177. DOI: 10.1080/14443051003721155
2. Blattberg Ch. *Patriotic Elaborations: Essays in Practical Philosophy*. 2009. McGill-Queen's University Press. 156 p.
3. Cragoe M. «We Like Local Patriotism»: The Conservative Party and the Discourse of Decentralisation, 1947-51. *The English Historical Review*, 2007/122(498), 965–985. <http://www.jstor.org/stable/4493989>
4. Requejo F. *Cosmopolitan Justice and Minority Rights: The Case of Minority Nations*. – 2012 – Ramon Llull *Journal of Applied Ethics* 3 (3):83.
5. Hayakawa S., Taji T. Charles-Édouard Jeanneret's Local Patriotism in La Construction des villes and Erneuerungsbewegung in Germany, *Les Cahiers de la recherche architecturale urbaine et paysagère* [En ligne], 2021. URL : <http://journals.openedition.org/craup/6988> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/craup.6988>
6. Kolbl-Ebert M. *From Local Patriotism to a Planetary Perspective Impact Crater Research in Germany, 1930s-1970s*. 2020. Routledge. 402 p.
7. Local patriotism: How Germans replaced nationalism with regional pride. URL: <https://www.dw.com/en/germany-patriotism-cologne-dusseldorf/a-54581152>
8. McClay W. M. How to Think about Patriotism. URL: <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/how-to-think-about-patriotism>
9. Moland L. L. *Hegel on Political Identity: Patriotism, Nationality, Cosmopolitanism*. 2011. Northwestern University Press. 220 p.
10. Palumbo A. Patriotism and Pluralism: Identification and Compliance in the Post-National Polity. 2009. *Ethics and Global Politics*. 2 (4):321-348.
11. «Patriotism» vs. «Nationalism»: What's The Difference? URL: <https://www.dictionary.com/e/patriotism-vs-nationalism/>
12. Soniewicka M. Patriotism and Justice in the Global Dimension. A Conflict of Virtues? 2011. *Eidos: Revista de Filosofía de la Universidad Del Norte* 14:50-71.
13. Tan K.-Ch. *Justice Without Borders: Cosmopolitanism, Nationalism, and Patriotism*. 2004. Cambridge University Press. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490385>
14. Varden H. Patriotism, Poverty, and Global Justice: A Kantian Engagement with Pauline Kleingeld's Kant and Cosmopolitanism. 2014. *Kantian Review*. 19 (2):251-266.